

ALICIK YÖRESİ FIKRALARI

İbrahim DELİCE

Alicik, Yozgat-Alaköğüsünü kapsayan bağlı, Yozgat-Sivas il sınırında, 150 hünçü, yaklaşık 1200 nüfuslu, Yozgat'ın bir serhat köyüdür. Etrafında Kazanlı, Şeyhhalil, Alcahoca, Bayazıt, Taşpınar ve Kayaköy köyleri yer almaktadır. Halka, Hatipoğulları, Sofular, Çemçelik, Keçimerler, Tuncçelikler, Hacıoğulları, Eyoğulları olarak tanınan aşiretlerden oluşmaktadır.

Yörede fıkralarıyla tanınan veçivara köy zekileri tarafından "Sof Alicik" diye isimlendirilen bu köyün geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olmakla beraber daha ziyade büyük kentlerde mevki mülk işçiliğe dayanmaktadır.

Köy, Doğu ve Batı cephelelerinde yer alan iki akan-ayın suladığı vadisi arasında, Alaköğüsünuzantın Gzerinde kurulmuştur. Köyün iç yapısı, çok dağınıktır. Mitrcelece uzakta bir tarla içinde kurulmuş evlere dahi rastlanabilmektedir.

Alicik, çevre köylere nazaran daha yoksuldur. Bu yoksulluğun sonucu olan gerek, sosyal değişime kapalı bir yapısı vardır. Sakak büyük kentlere gidip-gelmiş Aliciklilerin konuşmalarında bile pek fazla değişiklik görülünce. Köylüler belli bir eğitimi almadıktan geçmiş çocuklarını bile kendileri gibi konuşmalarına ister ve bu yönde onları yetiştirir. Bu köyden üniversite mezunları bir dostum, konuşma ilgili görüşlerini dile getirirken, "Ben bile köye gittiğim zaman kendimi öalar gibi konuşmaya zorluyorum. Yoksa alay konusu oluyorum," diyor.

Eskiden göçebe hayatı yaparak bu bölgede toprakla buluşan bu mızarlarda, her türlü yoksulluğa rağmen geniş bir kültürel zenginlik görülmektedir. Alicik'ın gerek folkloru, gerek dili itibarıyla incelenmeye değer geniş bir malzemesi vardır.

Bir, bu yazımda, kültürel zenginliklerinden biri olan ve çevrede bu zenginliğiyle tanınan "fıkra yapma" özelliklerini üzerinde durup, fıkralarından örnekler vereceğim.

Bir halk edebiyatı türü olarak fıkra, umumiyetle gerçek hayat hadiselerinden hareketle "hiss" kavmayı hedef tutan ve temeldele az-çok mizah, ironi, tekdil ve hiciv unsurlarından oluşu, kısa menaul hikayecilerdir¹.

Aliciklilerden nadir olan ve çevre köylerde yapıp, Alicik'a maledilen fıkraların, yerini tesbit etmek için, Prof. Dr. Saim Sakaçoğlu'nun yapıp olduğu fıkra tannı fi-ne bakmakta fayda görüyorum:

I. Tarihle yapılanış şahıslar etrafında teçekkül eden fıkralar.

a) Her bölgede tanınan ünlü tipler (Nasreddin Hoca, İncili Çavuş, Bekir Mustafa gibi).

b) Sadıcc yapıpıkları bölgede tanınan tipler (Tay-yih Ağa "Konu", Niyazi Dede "Sivas", Mustafa "Kantamona", İbrik Doğu "Ulaçoğ" gibi).

II. Bir topluluğa temsil eden tipler etrafında teçekkül eden fıkralar.

a) Din veya inanış sistemiyle ilgili olanlar (Hoca, Kadi, Bektaş, Tahtacı gibi).

b) Bir bölge halkı ile ilgili olanlar (Karamanlilar, Karakopeli, Kayserili gibi).

c) Bir karakter veya mesleki grubu ile ilgili olanlar (ahmak, deli, cimri, sarhoş, hırsız, doktor gibi).

III. Eş kahramanlık fıkralar (Hoca-takbe, usta-çırak, ebeveyn-erlat, komutan-asker, efendi-çak gibi)².

Bu tannı fe göre, tannımaya çalıştığımız Alicik yö-resi fıkraları, ikinci grubun ikinci alt grubunda yer almaktadı.

Alicik köyü, bölgede anlatılan fıkralar için artık bir "tip" olmıştır. Fıkra, nerede yapılmış olursa olsun "Alicik" veya "Alicikli" imniyle anlatılmaktadır. Hatta Nasreddin Hoca gibi her bölgede tanınan ünlü tiplere ait fıkralar bile bu köyün iunı etrafında değiştirilebilmektedir. "Ökü-zün Kafası" (fıkra no.5), Nasreddin Hoca'ya, "Dir Duda-ndan Bir Bidesen" (fıkra no.9) Karamanlilere ait bir fıkrala-rın bu şekilde değiştirilmiş örnekleridir.

Bu yörelin fıkraları, genelle yoksulluğa mızık açarak, ekonomik problemlere çözümler aramaktadır. Bu amaçla, görünürde pijanada çok uzur olan tuc'u bile tarladan ekile emeyi, "Bir Duda'dan Bir Bidesen" (fıkra no.9), dil-güncelebilmektedir.

Gençleşme evre köylerin "Şef Alıcık" tabirini doğurulacak şekilde akl kullanmamak, beceri kurultur, olmayacak işler yapmak, teknik gelişmeler karşısında değışik ilginç davranış biçimleri geliştirmek gibi konular ayrıbiri olarak ele alınmasına rağmen, çağdaş kent insanının problemlerine de çarçer aınmaktadır. 'Tahsildar' (fikra nu.8) bürokratik işlemlere pratik bir çözümlenmektedir.

Fıkralarda dikkati çeken birdiğer husus da, halkın bilginel konusuna diline yaptığı katkılardır. Bu bilginin halkı, fıkralara telmih yapıarak bir takım deyimler oluşturmuştur. İpe yatanıyacak çıtımker için 'Tarıyanın Önlüne Boyundurak Koymak' (fikra nu. 10), insanı aldatıldığı veya boşuna birine para kapıldığı zaman 'Tenekeleme Olmak' (fikra nu.12), bir kişi çok yalan söylediği zaman 'Nohut Yutmak' (fikra nu. 13) deyimleri kullanılmaktadır ki, bu fıkraları bilmeyenler, söz konusu deyimlerin anlamlarını çıkaramazlar.

Bu kısa tarayım yazısına, bilginin zengin kilitir değışerlen dikkat çekmesini umuyor. Alıcık yöreninin ilginç bulduğunuz fıkralarından örnekler sunuyoruz.

1. KARA SAĞLI BİÇAK

Dağdan kağızıyla eden getirirken Sivas-Ankara karayolunda, kara sağı Sivas bucağına kaybeden Alıcık, yoldan geçen Hımanahalarından bucağına sormaktadır. Şöfürün biri:

"Yıkıldı"ıde kaymakamanı masasında gördün."

der.

Ertesi gün Alıcık, kaymakamanı kapısını vurarak kaymakama:

"Dün sabah yolda kaybeddiğime gata sağı buçak size teslim ediliş. Onu alacabdm."

2. PATATES

Alıcık, arabada köklenmiş patates etinde, alara hayvanları kontrolle gitmiştir. Alıcık elinden patatesi düşürür. Patatesi bırakmak niyetinde değildir. Elçikerek alır, yemeye devam eder. Fakat başka bir tabi vardır. Kendi kendine:

"Ula bu gardan"ı sorub mu çekmiş, normiş. Dada dani galmanış."

Ana ertesi sabah alara girdiğinde acı gerçeği anlamış. Akşam düşüldüğü patates yerde durmaktadır:

"Tah ula... Gardı yerine çeğin u...bu yemisin." diye hayıflanır durur.

3. RADYO

İstanbul'dan çılmaktan dönen Alıcık, işler iyi gitmiş olmak ki bir radyo alır. Karısına:

"Ayrıt, buharı gırtıyan bigatı getirdim. Şu di-meyi döndürüncü gırtıya ya bulıyo. Ben tarlaya gidincek çalar şenirsin. Yahu bu da çıma, pili biter." der.

Karı bir süre sonra radyoyu açar. İ ş sesini duyar gelince susturamaz. Başlar radyoya, yalvarmaya;

"Nohut, gırtıyı seven sus. Allara, kitabını sevi-yorsun sus."

Radyo sızma. Yalvarma rüyeye dörüğü:

"Ne yersen onu eden be. Oymak edim mi? Gırtıya edin. Onu da mı yemiyos? Yumurtla pişirim mi?"

Bu teklifler de karı etmeyince kızır ve yıldıktaki tirm yatak, yorgan ne varsa üzerine yığır. Nihayet radyo susturur.

4. BEŞİK

Alıcık, Çkaragaç'taki kızın ziyarete gider. Dörtel bunlara tahsilatından çekinerek gece dışarıya çık-mamın ödemek için saklaya:

"Ula siz ençaların sağıları gırtıya. Dışarı çıkayım falan deme. Çıkarsan başka şeyler zannedip tıflek vura-birim." der.

Alıcıkın gece dışarı çıkması gerekmektedir, fakat korkudan çıkaramamaktadır. Odasında torunu, beşikte yattmaktadır. Küçük abidesini, çocuğa sul olmazdığıince-şyle, beşike yapar.

Sabah çocuğun annesi kocasına:

"Herif, bu çocuğu beşike gırtıya yapmış, hasta mı oldu yohsa" demektedir.

5- ÖKÜZÜN KAFASI

Evin ösünde duran toru köpüne ösle kafayı sokar, fakat çıkamaz. Alıcık alara topları, çözüml ararlar. İçlerinden birisi:

"Ula bilader, beklemeyin! İy olara varmaz. Ahıl-darıyı çarında bir ahl versin." der.

Bu fikir üzerine köpün ahl köpisi çağırılır. Buna bir çare bulmaları istemişler. Ahıl-darı:

"Öküzün kafasını kesin demiş.

Kesmişler öküzün kafasını ana kafa yine çık-mıyır. Bu sefer der:

"Köpü gırtı" demiş.

6- HEP SAHO'YA VURDU

İtiyar bir Alıcık dağda hayvanları otlatmakta-dır. İtiyar olduğu için hayvanlarla pek ilgilenemez. Hay-vanlar bir akın tarlasına girer. Bizirki ağacın altında uy-u-yahalmıştı. Ekinin sahipleri gelip bir gültüce döverler. Bu, etrafı yayılır. Arama mahş topa yoldığına sorarlar. O da:

"Beni döldüklerini sanıyodlar. Halbuki, hep Saho'ya vurduklar." der.

7- NİŞAN TAŞI

Çağlardan biri gece gırtı bir rüya görmektedir. Rüyasında bir tarlada altı dolu köp görür. Çıkarmak ister fakat çıkamaz. "Ben buraya bir işaret benahayim da gırtıya köpü getirip çıkarayım." der. Etrafı işaret bırakacak bir nesne bulamaz. Çiçikle işaret koymaya karar verir. Uyku aramı ne yapıp ne soran karısına da:

"Der gırtı, nişan dıp dikiyosn." der.

7- TAHSİLDAR

Alecik köylüleri, vergi tahsilindeki bürokratik işlemlerden bıkmışlardır. Her sene tekrar edilen tahsil işine bir çözüm bulurlar. Herkes kendi payına düşeni verir. Toplanan parayı bir torbaya doldurup, tahsildarın yolu üzerinde bir arda dalına asarlar. Tahsildarın yoldaşını görmeyince işi diye de severler.

Komşuköyle için bitiren tahsildar bu daline uğramaz yine de köye gelir. Vergileri ister. Köylüler binar sinirli:

"Mama! Da, biz paraları topladık, ardıcın dalına asdık, oradan almaz mı?"

Mama:

"Haye, ne bileyim vergilerini ardıcın dalına astığı mı?"

Köylüler:

"Bizinde gel de varık." derler. Ardıcı tarafına yönelirler. Bu arada torbaya torbadan parayı alınıp, yerine de çekik pisliği doldurmuşlar.

Köylüler torbayı alıp tahsildara verirler. Tahsildar açıp içine bakar:

"Berinde dalga mı geçiyorsunuz, hani burun için de para?" diye çıkarır.

Köylüler büyük bir taşkınlıkla torbaya bakarlar, para yerine çekik pisliğini görürler.

"Bu parayı almaya çekik alda amma, dört ayam nallı bir etti de bu torbaya pisledi?" derler.

8- BİR DİZDİZ'DAN BİR BİZDEN

Alecikliler, tuz verdikleri parayı kırtarmak için tarlaya tuz ekmeğe karar verirler. Baharla birlikte turtarlası çiçek tarlan olur. Fakat epren de sinik uçmaktadır, tuz ağaçlarının üzerinde. Ahlaklıca'ya sorarlar:

"Sinikler, tarlada tuz bir atmıyacak, buna ne yapalım?"

O'da:

"Bekçi diken, sinikleri vurun!" der.

Tarlaya eli silahlı bekçiler dikilir. Tarlada sinik avlanmaktadır. Bekçilerden biri üzerine bir sinik konar. Buna gören diğer bekçi silahını atar. Arkadaşının yere yıkıldığını görünce de:

"Bir dusda'dan bir bizden" der.

10- TAVŞANIN ÖNÜNE BOYUNDURUK

Alecik avcının biri, bir avcısınınla canlı bir tavşan yakalar. Getirip avla'ya bakar. Avla'nın kapağına da kaçmışındıye bir boyunduruk atar. Eve gidip karnımsıdoyunur. Tavşana da yiyecek birşeyler veririm diye gelir. Birkaç arkadaşına da çağırır. Onlara da gösterecektir. Fakat tavşanı görmezler. Tavşanın kaçtığına anlayınca da nere-den kaçtığı yolda tahminlerde bulunurlar. Noticede:

"Bu kaçta kaçta, avla'nındetenden kaçmışdır." diye hükme bağlarlar.

11- GÖNLÜNÜ ETMEK

Alecik otlar dikmek için harumıyla beraber Sivri'a gelir. Kadın virinde hoşuna giden bir otlar görür. Virindeki kadın markete fiyatlar sorar. Kadın marketin yanında bir de erkek marketin vardır. Kadın marketten cevap almıyınca Alecik karısına:

"Görmüyor mu par, gayretlebası orda. Ona gelinlik ediyö." der.

12- TENEKELEME OLMAK

Alecika gelen çingenele, Alecikli bir kadının falına bakmaktadır. Kadına:

"Sen yakında tenekeleme olacaksın." der.

Kadın panikle kapıya. Hemen çaresini sorar. Çingenele:

"Biz, bu hastalığa yakalanırsanız için kafana bir teneke kutu geçirip, ondaki kutuyu döveceğiz, demişler.

Kadın razı olmuş. Biri kadının kafasında teneke dövene işini yaparken, diğeri evde anama tarlama yaparak yastık altında saklı altınları yürütmüş.

13- NOHUT YUTMAK

Alecikli, nohut yerken bir av hikayesi anlatıyormuş. Fazlaca yalana bağ vurmuş. Etrafındakiler:

"Fazla nohut yuttun yav. Bu gadar yeter." demişler.

DİPNOTLAR

1. Prof. Dr. Şükrü Elgin, "Halk Edebiyatına Giriş" Köhür Bakanlığı Yay. Ank. 1981, "Fıkra" mad., sh. 623.

2. Prof. Dr. Saim Sakaçoğlu, "Ağır Fıkra Tipli İlk Dayı (Hayatı-Fıkra Tipleri İçindeki Yeri-Fıkraları)", Türk Köhürü Anımsamaları, Halil Fikret AKASYA'ya Armağan, Ankara Üniv. Basımevi, Ankara, 1989.

LÜGATÇE

1. avla: Avul, munde dıvarla çevrili boş alan
2. car: Aleciklilerin kendilerinden birini kashederken kul-landıkları söz.
3. gardin: Patetes
4. naho: Falo
5. zerkle: Boyunduruga okusun boyuna bağlayan, birbiri-ne paralel cubukların adı.